

PEČEŤ JAKO OBRAZ INDIVIDUA. NĚKOLIK PŘÍKLADŮ Z PROSTŘEDÍ PŘEDSTAVENÝCH MORAVSKÝCH KLÁŠTERŮ V RANÉM NOVOVĚKU

Martina BOLOM-KOTARI

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví
Rokitanského 62
500 03 Hradec Králové
Česká republika
martina.kotari@uhk.cz

BOLOM-KOTARI, Martina. Seal as the Mirror of an Individual. Few examples of Moravian Monasteries in the Early Modern Age. The paper focuses on the communicating capacity of seals of superiors of Moravian monasteries at the end of middle ages and in the early modern age. It pays attention to the intention of the seal owners, but also to the existing seal matrices and to the impressions made by them. In the process of making seal stands at the beginning an idea of the seal owner to get a seal matrix. Paper follows different motives, which finally led to the creating of matrix and its usage. Almost every seal contains more levels of information. Information is connected and operates together, but not all of them are generally understandable and not all of them have constant validity. Next to the identifying function, which is closely connected to the credibility, legal force and validity, it is necessary to understand the seal as a mean of representation as well. Last but not least we can see the seal as a mirror to the contemporary historical context, which reflects the place of its origin and the position of its owner in the contemporary social structures.

Klíčová slova: pečeť; premonstráti; kartuziáni; raný novověk; interpretace;

Keywords: Seal; Premonstratensians; Carthusians; Early Modern Age; Interpretation;

Interpretační možnosti pečeti

Hermeneutika, nauka o metodách správného chápání a výkladech textů, je dnes v některých oborech již běžně užívaným postupem. Zkoumá vztahy mezi životem, vyjadřováním a rozuměním. Klade důraz na chápání předmětů v dějinném vývoji.¹ Hermeneutika zaměřená na pečeti dosud neexistuje, přesněji není systematicky rozvíjená, byť řada badatelů již chápe, že pečeti musí být vnímány a zko-

¹ Základní informace k hermeneutice v českém jazyce mohou nabídnout tato díla: SZONDI, Peter. Úvod do literární hermeneutiky: studijní vydání přednášek. Brno: Host, 2003. RICOEUR, Paul. Úkol hermeneutiky: eseje o hermeneutice. Praha: Filosofia, 2004. GRONDIN, Jean. Úvod do her-

umány v širokém kontextu.² Chybí-li systematický výklad dat, k jejichž získání využíváme propracovaných postupů oboru, mnoho poznatků a detailů uniká.

Komplexní postup při práci s pečeti bychom mohli nazírat jako modifikovaný hermeneutický kruh, který má počátek v očekávání jednotlivce. Jedná se o fázi předporozumění, kdy jedinec má k dispozici toliko svůj pohled opřený o vlastní vnímání a porozumění světu. Tímto pohledem nazírá okolní svět a jeho projevy. Ve druhé fázi se pokouší o orientaci ve světě, o skutečné rozumění. Obrací pozornost mimo své nitro a získává poznatky, které mohou být v rozporu s prvotním předporozuměním. Následuje třetí fáze, uchopení zkoumaného, interpretace.³ Ač se jedná o termín spojený spíše s interpretací biblických textů, také zde bychom mohli a měli hovořit o exegezi [pečetí]. Pro skutečně komplexní pochopení pečeti je nutné identifikovat její jednotlivé vrstvy.⁴ To znamená nejprve definovat její základní funkce. Standardní sfragistická definice říká, že pečeť plní funkci identifikační, ověřovací a pověřovací. Všechny tyto funkce jsou odvozeny od vztahu pečeti a písemnosti, vycházejí především z reality evropského středověku. Ve chvíli, kdy překročíme takto chronologicky vymezený rámec, musíme svůj pohled značně rozšířit. Je nutné vzít do úvahy měnící se vnější podmínky a zamyslet se nad na významu nabývajícím reprezentačním a společenskou funkcí pečeti.

Pečeť lze „číst“ a interpretovat různě, záleží na tom, jaké otázky badatel kladé, čeho si chce všimnout a proč. Zaměříme se a rozlišujeme dvě komunikační roviny pečeti: jde jednak o zprávu, kterou nese pečeť samotná, ztvárněná určitým způsobem, a jednak o zprávu plynoucí ze spojení pečeti s určitou písemností či užitou jiným způsobem, ovšem už v konkrétním kontextu vymezeném záměrem majitele pečeti a recepčními možnostmi jeho okolí. Proces porozumění pečeti jako artefaktu, který tvoří spojovací prvek mezi dnešním badatelem a jedincem, který žil před mnoha lety, danou pečeť si nechal vytvořit a užíval ji, bychom mohli nejlépe vysvětlit s pomocí (pro potřeby porozumění pečeti adaptovaného) hermeneutického čtyřúhelníku. V něm figurují a navzájem komunikují čtyři složky:⁵

- 1) Autor. V případě pečeti jde o osoby, které se podílely na podobě pečeti v nám dnes již známém vzezření. V první řadě se jedná o majitele pečeti, který její vznik inicioval a pečeť pak reálně užíval. Dále o rytce pečeti, který ji zhotovil, a eventuálně o umělce, který podobu pečeti navrhoval. Tito „autoři“ pečeti chtěli svým současníkům i budoucím sdělit něco o sobě. Pečeť byla cíleně

meneutiky. Praha: Oikoymenh, 1997. HROCH, Jaroslav. Filosofická hermeneutika v dějinách a současnosti. Brno: Masarykova univerzita, 1998.

² SCHOFIELD, Phillipp (ed.). *Seals and their Context in the Middle Ages*. Oxford and Philadelphia: Oxbow Books, 2015, Introduction, s. v – viii. Dále lze jmenovat a jako dobrý příklad uvést práce B. M. Bedos-Rezak. BEDOZ-REZAK, Brigitte Miriam. *Medieval Identity. A Sign and a Concept*. In *American The American Historical Review*, 2000, roč. 105, č. 5, s. 1489-1533; TÁŽ. *When Ego was Imago*. Leiden – Boston: Brill, 2010.

³ Srov. RICOEUR, Paul. *Úkol hermeneutiky. Eseje o hermeneutice*. Praha: Filosofia, 2004, s. 17-19 a GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky*. Praha: Triáda 2010, s. 236 an.

⁴ Srov. OEMING, Manfred. *Úvod do biblické hermeneutiky: cesty k pochopení textu*. Praha: Vyšehrad, 2016.

⁵ Obměněné a situaci čtení pečeti přizpůsobené schéma viz OEMING, Manfred. *Úvod do biblické hermeneutiky*. Praha: Vyšehrad, 2016, s. 17-18.

koncipována tak, aby zastupovala, ba přímo nahrazovala majitele ve chvíli jeho fyzické nepřítomnosti.⁶ Nejednalo se vždy pouze o povinné, očekávatelné sdělení, občas bylo hlavní ambicí sebevyjádření – ať už majitele či rytce.

- 2) Pečeť samotná. Pečeť je hmotným artefaktem, vlastním a trvanlivým (trvalým) nositelem sdělení vloženého do ní spoluprací majitele, zhotovitele a ev. navrhovatele.
- 3) Recipient sdělení. Primárně jsme to my a naši současníci. Obecně lze hovořit o lidech v jakékoliv době. Tyto osoby navazují kontakt s pečetitelem prostřednictvím jeho pečeti.
- 4) Pečeť v soudobém porozumění. Pečeť, nositelku vlastního sdělení, uchopuje jedinec na základě svých znalostí, kontextu dobu, v níž žije a představ, které si utvořil o době majitele pečeti. Pečeť představuje spojnici mezi soudobým jednotlivcem (aktuálně námi) a majitelem pečeti. To, co on chtěl či mohl sdělit, přetrvalo právě v tomto kousku vosku či kovu. Pečeť se dalším recipientům stává zdrojem informací o časech a lidech dávno minulých. Na základě nově získaných poznatků pak soudobý člověk zpřesňuje své povědomí o tehdejší době. Přibližování má samozřejmě své nepřekročitelné hranice zakotvené v neprostupitelnosti času. Dnes již však lze na pečeť nahlížet jako na mnohovýznamový a mnohovýznamový předmět, který v sobě má zakódovanou „přímou linku“ spojující minulost a současnost, ne toliko doplněk explicitního písemného materiálu.

Tabulka č. 1: Srovnání vnějších předpokladů a společenského kontextu pro užívání pečeti. Gramotnost obyvatel a dominantní psací látka.

Středověk	Novověk
Nízká gramotnost: - jen omezený počet osob schopných vyhotovit písemnost - omezený počet osob schopných přečíst písemnost - omezený počet písemností - dosud neexistence doprovodného (aktového) materiálu Psací látka: - až do pozdního středověku dominuje pergamen - určitý standardní způsob vyhotovování písemností	Vzrůstající gramotnost - vzrůstá počet osob schopných vyhotovit písemnost - výrazně vzrůstá počet osob schopných přečíst písemnost - k jednomu právnímu pořízení vzniká celá řada písemností zachycující jeho různé fáze (aktový materiál) - vzrůstá výrazně celkový počet písemností a jejich variabilita co do formy i obsahu Psací látka: - stále více se prosazuje papír - umožňuje vyhotovovat větší množství písemností - rozlišování formy (tedy i volby psací látky) dle významu obsahu písemnosti

⁶ Srov. BEDOZ-REZAK, Brigitte Miriam. Medieval Identity. A Sign and a Concept. In American The American Historical Review, 2000, roč. 105, č. 5, s. 1490.

Tabulka č. 2: Srovnání vnějších předpokladů a společenského kontextu pro užívání pečeti.
Vlastnictví a vzhled pečeti.

Středověk	Novověk
- pečeť vlastní jen významní členové společnosti, počet majitelů pečeti postupně stoupá - nižší počet užívaných pečeti, podmíněno nízkou variabilitou forem písemností i jejich celkem nízkým počtem - více než jeden pečetní druh⁷ užívali jen nejvýznamnější majitelé - nový typ pečeti zaveden zpravidla až po odstavení předcházejícího (ztráta, padělání, poškození, změna podmínky) - velká pestrost pečetních motivů a způsobů jejich ztvárnění, přesto daný a dodržovaný systém odrážející hierarchii společnosti (nepřísázaná pravidla)	- pečeť vlastní či mohou vlastnit i obyčejní lidé - vzrůstá celkový počet užívaných pečeti, podmíněno stoupajícím počtem vydaných písemností i vydavatelů písemností - majitelé pečeti běžně disponují více než jedním druhem pečeti - stále častěji se také vyskytuje souběžné užívání více typů jednoho druhu pečeti - zdánlivá unifikace pečetních motivů, převažují heraldické prvky - čím dál složitější heraldické kompozice, snaha co nejpresněji definovat svůj společenský status (u vyšších vrstev společnosti) či snaha se aspoň vnějškově prezentovat na vyšším stupni společenské hierarchie

Tabulka č. 3: Srovnání funkce pečeti ve středověku a novověku.

Středověk	Novověk
Identifikační funkce: - nejvýznamnější identifikační prostředek - vzhledem k obecné ngramotnosti nutnost všeobecné srozumitelnosti pečetního obrazu a jeho poselství umožňující jednoznačnou identifikaci majitele pečeti či aspoň rozpoznání sociálního zařazení - unikátní kompozice, v kombinaci s textem zamezující či v maximální míře omezující neoprávněné nakládání s pečeti	Identifikační funkce: - postupné oslabování významu pečeti pro identifikaci, paralelně ke vzrůstajícímu významu podpisu - klesající důraz na všeobecnou srozumitelnost, způsobenou zejména unifikací užívaných pečetních námětů, vzhledem ke stírání rozdílů u dalších pečetních znaků obtížnější identifikace sociálního zařazení majitele pečeti - zestručňování pečetních textů, častější výskyt pečeti s textem čítajícím jen několik písmen nebo němých pečeti, opět faktor ztěžující jednoznačnou identifikaci majitele

⁷ K vysvětlení obsahu užívaného pojmu pečetní druh a pečetní typ viz BOLOM-KOTARI, Martina. Pečeti hradiských premonstrátů v pozdním středověku a raném novověku. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015, s. 73-77.

Pověřovací funkce: - pečeť jako prostředek věrohodnosti, důkaz právní platnosti písemnosti Společenská a reprezentační funkce: - koresponduje s rozvrstvením společnosti, přesně a názorně zrcadlí společenský význam majitele	Pověřovací funkce: - právní platnost písemnosti ve stále vzrůstající míře (spolu)zajišťována podpisem Společenská a reprezentační funkce: - stává se prostředkem symbolizujícím povznesení z bezvýznamnosti - snaha napodobovat vzhled pečeti vyšších vrstev a postupně adoptovat jimi užívanou symboliku - s postupujícím časem se pečeť stává spíše módním doplňkem a dekoracním předmětem bez reálné právní síly a identifikující funkce
--	---

Jakých konkrétních pečetních charakteristik a okolností užití pečeti je tedy nutné si všimnout?

- 1) Doba, v níž pečeť vzniká a je užívána:** Vymezuje co nejpřesněji datum vzniku a užívání pečeti. Ptá se po obecné charakteristice epochy, ale rovněž po konkrétních historických reáliích, v nichž pečetitel žil.
- 2) Místo:** Definuje konkrétní teritorium, kde majitel pečeti žil.
- 3) Jednotlivec a jeho příběh:** Ptá se, kým ve skutečnosti byl majitel pečeti? Jaké byly okolnosti jeho životního příběhu?
- 4) Společenská role majitele pečeti:** Jakým způsobem byl zařazen do společnosti? Jakou roli v ní hrál, jaký byl jeho společenský význam?
- 5) Dobová móda:** Zajímá se o dobové požadavky na ztvárnění pečeti. Hledá a pokouší se definovat obecný umělecko-estetický rámeček, v němž je možno se pohybovat.
- 6) Konkrétní příklad užití pečeti:** Dotazuje se: Jaká záležitost se řeší? S kým? Proč? Čeho chce pečetitel dosáhnout?

Resumé: Co z toho všeho vyplývá?

Několik příkladů z prostředí moravských klášterů

1. Pečeť louckého opata Šebestiána Freytaga z Čepiroh (obr. 1)

- 1) Doba vzniku a užívání pečeti:** Pečeť vznikla po roce 1576, ale nejspíše až na počátku 80. let. Její majitel ji pravděpodobně používal až do své smrti v roce

Obr. 1: Velká pečeť louckého opata Šebestiána Freytaga z Čepiroh. 7. prosince 1583. Zdroj: Moravský zemský archiv, Fond E 57 – Premonstráti Louka, sign. L 61. Foto: autorka.

1585, byť doloženy máme jen exempláře z let 1582-1583. Jednalo se o dobu panování císaře Rudolfa II., dobu, kdy Morava náležela k nábožensky velmi tolerantním oblastem.

- 2) **Místo:** Majitel pečeti byl opatem premonstrátského kláštera v Louce u Znojma. Používána byla tedy primárně na jižní Moravě.
- 3) **Jednotlivec a jeho příběh:** Šebestián Freytag se stal opatem v Louce v roce 1573. Zdejší konvent se tehdy nacházel v dost složité situaci, nebyl dalek zániku. Mravy v klášteře byly značně rozvolněné, část kanovníků přestoupila k luteránství. Freytagovi předchůdci buď klášter ke zkáze přímo vedli (jako opat Metoděj Hřůza), anebo úpadek nedokázali zastavit. Šebestián Freytag nebyl zvolen obvyklým způsobem konventem, který v této době zřejmě ani nebyl volby schopen. Dosadil jej přímo císař Maxmilián, konečně nový opat mu nebyl osobností neznámou. V minulých letech působil jako vychovatel císařova syna a budoucího panovníka Rudolfa (II.).⁸ Šebestián byl velmi vzdělaný šlechtic z vladyckého rodu Freytagů, doktor obojího práva. Vstoupil nejprve do řádu maltézských rytířů. Po jejich boku se účastnil bitvy u Lepanta roku 1571.⁹ Po návratu do vlasti vstoupil zpočátku do koleje k jezuitům a následně přestoupil do noviciátu k premonstrátům v Louce. Za krátký čas, po rezignaci opata Jiřího, právě jej vybral panovník za nového představeného kanonie, ač ještě neměl kněžské svěcení, které obdržel až v roce 1574. První roky jeho působení byly z hlediska náhledu kanonického práva složitější, protože papež s jeho potvrzením v hodnosti váhal a konečný souhlas vyslovil až v roce 1576. Císař ale mezitím vymohl uznání svého chráněnce u olomouckého biskupa, který mu – papeži navzdory – udělil právo nosit infuli. Doba jeho působení v klášteře je všeobecně považována za dobu opětovného povznesení a rozkvětu kanonie.¹⁰ Šebestián byl mimořádně činný a úspěšný na poli hospodářském i kulturním. Stejně neústupně a nakonec vítězně postupoval i v záležitostech náboženských. Obnovil pořádek ve svém domě, podobně se rázně postavil proti protestantskému učení, které u měšťanů i některých řeholníků nalezlo kladný ohlas.¹¹
- 4) **Společenská role majitele pečeti:** Šebestián díky svému urozenému původu, pověsti statečného rytíře, vztahům s panovnickou rodinou, náležel k významným a váženým členům moravské stavovské společnosti. Proto jej ostatně císař Maxmilián vybral, aby zachránil významný klášter před úplným úpadkem. Zpočátku požíval respektu v panovnických kruzích, později také v kruzích církevních.

⁸ PEŘINKA, František Václav. Opat Šebestián Freytag z Čepiroh. In *Časopis Matice Moravské*, 1900, roč. 24, s. 324.

⁹ TAMTÉŽ.

¹⁰ VÁLKA, Josef. *Morava reformace, renesance a baroka*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, s. 53.

¹¹ KROUPA, Petr a kolektiv. *Premonstrátský klášter v Louce: dějiny, umělecká výzdoba, ikonologie*. Znojmo: Okresní úřad, 1997, s. 30-32; BORNEMANN, Hellmut. *800 Jahre Stift Klosterbruck*. Geislingen – Steiges: Südmährerbund, 2000, s. 48-49; ČERMÁK, Dominik Karel. *Premonstráti v Čechách a na Moravě*. Praha: b. n., s. 345-346.

5) Dobová móda: V době, kdy si opat Freytag nechával zhotovit svůj opatský typář (pečetidlo), používali jeho současníci, představení zbývajících moravských premonstrátských kanonií i většiny jiným klášterů na Moravě stále ještě převážně pečeti s hagiografickými pečetními motivy (zobrazení světců, patronů kláštera) či portrétním vyobrazením. Zejména světský klérus, biskupové, arcibiskupové a kardinálové už znali a užívali pečeti erbovní,¹² u řádového kléru to v této době nebylo ještě úplně běžné. Představení loucké kanonie tradičně užívali motivu hagiograficko-portrétního, vyobrazovali svatého Václava, někdy ve spojení s majitelem pečeti, který byl vyobrazován jako modlící se ke světci (Obr. 2, 3).

6) Konkrétní příklad užití pečeti: dva známé otisky tohoto typu Freytagovy velké pečeti byly připojeny k vidimusům, tedy ověřeným zněním starších písemností jiných majitelů. Užity byly jistě i v jiných případech, ty ovšem nemůžeme doložit.

Co z toho všeho vyplývá? Opat Freytag provedl v pečetních zvycích louckých premonstrátů doslova revoluci. Zavedl užívání znakové pečeti jako velké opatské pečeti. Učinil tak o 30 let dříve než jeho řádoví bratři v klášteře v Zábrdovicích a o celých 70 let dříve než opati v kanonii v Hradisku u Olo-

Obr. 2: Velká pečeť louckého opata Jana Bavora. 29. března 1478. Zdroj: Moravský zemský archiv, fond A 1 – Stavovské listiny, inv. č. 394. Foto: autorka.

Obr. 3: Velká pečeť louckého opata Metoděje Hrůzy. 17. března 1560. Zdroj: Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc, sign. B I a 22. Foto: autorka.

¹² Srov. např. ŠTĚPÁN, Jan. Typologie pečeti olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic. In Archivní časopis, 2010, roč. 60, č. 1, s. 5-27. Více také viz GLEJTEK, Miroslav. Niekoľko poznámok k erbú a pečatiam olomouckého biskupa Stanislava Turza. In DOBROTKOVÁ, Marta (ed.). Studia historica Tyrnaviensia IX-X. Kroków – Trnava: Towarzystwo Słowaków w Polsce – FF Trnavské univerzity, 2010, s. 86.

mouce. Dosud užívanou figuru svatého Václava, znak kláštera, umístil na štít a zkombinoval se svým rodovým znamením. Výsledkem je čtvrcený renesanční štít, kde čestnější první a čtvrté pole náleží znaku klášternímu a druhé a třetí pole jeho znaku osobnímu. V pečetním poli spočívá navíc nad štítem položená infule s fimbriemi, opatská berla a meč procházející kolem. Opatova velká opatská pečeť se obvyklým očekáváním zřetelně vymyká. Obsahuje legendu, jež je v tomto případě dvouřádková, zmiňující všechny Šebestiánem dosažené hodnosti a tituly. Jmenuje jej jako maltéžského rytíře,¹³ doktora obojího práva a z Boží prozřetelnosti také jako opata louckého. Mimořádná je také umělecká kvalita pečeti, která výrazně převyšuje pečeti jiných představených v rámci premonstrátského řádu i v rámci teritoria jeho působení – země Moravy. Pečetní plocha je velmi precizně a do detailu propracována. Ovšem v kontextu také jiných majitelů pečeti (mimo oblast Moravy a mimo zdejší premonstrátské kanonie), bychom zjistili, že tento koncept až tak výjimečný není. Šebestián měl na počátku procesu tvorby pečeti jistě nějaký vzor, kterým se chtěl řídit.¹⁴ Důležité je uvědomit si, že se chtěl prezentovat jako rytíř, chtěl upozornit a zdůraznit svůj původ, ale zároveň věděl, že jeho aktuální důstojnost a společenské postavení se váže k opatské hodnosti, kterou zastává.

Čeho bychom si měli povšimnout, je titul *iuris utriusque doctor* (doktor obojího práva), který uvádí v opise. Práva studoval v Padově a studia dokončil v Benátkách. Byl tedy také vzdělaným mužem – jinak by se nemohl podílet na výchově budoucího císaře Rudolfa.

Freytagova pečeť tedy v celkovém dobovém kontextu představuje důstojně provedený typář významné osoby. V kontextu pečeti louckého kláštera i představených klášterů na Moravě je spíše výjimečným zjevem reprezentujícím svého majitele, vskutku renesančního člověka – rytíře, šlechtice, vzdělance, duchovního hodnostáře, člověka sebevědomého s výraznými ambicemi. Na sfragistiku louckých představených měl zásadní vliv. Nastavený vzor přebírali Freytagovi nástupci po celou zbývající dobu existence kanonie.

2. Pečeť louckého opata Norberta Pleyera (Obr. 4):

1) Doba vzniku a užívání pečeti: Norbertova pečeť vznikla krátce

Obr. 4: Velká pečeť louckého opata Norberta Pleyera. 30. srpna 1666. Zdroj: Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomoucké, sign. D I e 4. Foto: autorka.

¹³ V opise je uvedeno „*Eques Hierosolimitanus*“ – jeruzalémský rytíř, tedy příslušník řádu „*Ordo militaris et hospitalis Sancti Ioannis Hierosolymitani de Rhodo et Malta*“ – Rytířského a špitálního řádu sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a Maltý.

¹⁴ Jako jeden z mnoha příkladů může posloužit pečeť kardinála Albrechta von Brandenburg z roku 1542. Staatsarchiv Würzburg, fond Mainz St. Alban, Stift Urkunden, listina z 13. října 1542.

po jeho volbě opatem louckým v roce 1659. Užíval ji zřejmě po celou dobu svého působení, tj. do roku 1679, byť doloženou ji máme jen v letech 1666 a 1670. Stál v čele kláštera v období, kdy se kanonie snažila vzpamatovat ze zkázy, kterou zažila během třicetileté války.¹⁵

- 2) **Místo:** Majitel pečeti byl opatem premonstrátského kláštera v Louce u Znojma. Používána byla tedy primárně na jižní Moravě.
- 3) **Jednotlivec a jeho příběh:** Zprávy o osobě a činech opata Pleyera hovoří rozporuplně. Snad se snažil pozvednout klášter, a to i za cenu dluhů. Navzdory panovnickým restrikcím bojoval za práva klášterů pečovat svobodně o svůj majetek a dále jej rozšiřovat.¹⁶ Současníci jej kritizovali, naopak pozdější generace pro něj našly porozumění.¹⁷ Honosil se doktorátem teologie.
- 4) **Společenská role majitele pečeti:** Z písemností, které se nám dochovaly, a také z narativních pramenů lze vyvodit, že Norbert byl zejména lokální kapacitou. Jeho autorita byla odvozena od opatské hodnosti, kterou zastával. Nemáme zprávy o šlechtickém původu, či širších ambicích, které by měl. Nic takového nenaznačuje ani jeho pečeť. Jednoduše lze konstatovat, že byl jedním z řady opatů, kteří stáli v čele kláštera v 17. století.
- 5) **Dobová móda:** V roce 1659, kdy opat Norbert nechával zhotovit svou pečeť, bylo již obvyklé, že představení klášterů užívali znakové pečeti. Ty byly komponovány dle určitého vzorce.¹⁸ Kombinovaly buď klášterní a řádové motivy s rodovými, byli-li představitelé kláštera šlechtického původu, anebo s univerzálně křesťanskými motivy, případně jinými obecnými motivy. Vyobrazený znak doprovázelo vyobrazení pontifikálií, berly a infule. V Louce tuto kompozici zavedl výše zmíněný Šebestián Freytag. Norbert nebyl příliš inovativní, svou pečeť nechal zhotovit dle starších vzorů jako velmi přesnou kopii svého předchůdce opata Benedikta Lachenia (Obr. 5).
- 6) **Konkrétní příklad užití pečeti:** Dvě písemnosti, ke kterým opat Norbert přivěsil tuto svou velkou opatskou pečeť, se dotýkají majetkových záležitostí kláštera, jedná se o listinu stvrzující směnu patronátního práva a o hamfešt.

Co z toho všeho vyplývá? Máme před sebou vlastně standardní opatskou pečeť, ničím nevybočující z dobových zvyklostí ani nevyčnívající v kontextu pečeti před-

Obr. 5: Velká pečeť louckého opata Benedikta Lachenia. 5. ledna 1635. Zdroj: Státní okresní archiv Znojmo, fond Archiv města Znojma, inv. č. 354. Foto: autorka.

¹⁵ FOLTÝN, Dušan. Encyklopedie moravských klášterů. Praha: Libri, 2005, s. 799.

¹⁶ VÁLKA, ref. 11, s. 165.

¹⁷ KROUPA, ref. 11, s. 36.

¹⁸ Srov. BOLOM-KOTARI, ref. 7, s. 95-97.

stavených louckého kláštera. Přesto je z jiného úhlu pohledu výjimečná a pro sfragistiku řádových představených v období raného novověku důležitá. Spolu s touto velkou opatskou pečetí si dal opat Norbert roku 1659 zhotovit také menší pečeť, sekret a signet, které jsou koncipovány dle stejného schématu. Vzájemně se liší toliko tvarem, velikostí a rozsahem pečetního textu.¹⁹ Podařilo se tedy doložit celou sadu pečetí, z čehož je možné činit vcelku rozsáhlé úsudky. Například, že představení klášterů v 17. století stále rozlišovali jednotlivé pečetní druhy a jejich význam. Ukazuje se, že ačkoliv se význam pečeti jako identifikačního prostředku zároveň se vzrůstající rolí podpisu snižoval, pověřovací role pečeti zůstávala velmi důležitá. Druhou záležitostí hodnou povšimnutí je zmínění doktorátu teologie v opise. Nemáme o Norbertově životě dosud příliš jiných zpráv, jeho pečeť napovídá, že dosáhl vcelku vysokého vzdělání. Vedle Šebestiána Freytaga a jeho titulu doktora obou práva je Norbert Pleyer jediný z premonstrátských opatů, který se titulem honosí. Z pečetí představených jiných řádů lze vyčíst, že titul doktora teologie nebyl úplně výjimečný, ale zase ani úplně obvyklý. Pokud by takovým titulem disponovali, lze očekávat, že by jej v opise pečeti použili.

Obr. 6: Pečeť převora královopolských kartuziánů. 1. února 1481. Zdroj: Archiv města Brna, fond Sběrka listin, mandátů a listů, inv. č. 681. Foto: autorka.

3. Pečeti převorů brněnských kartuziánů (Obr. 6, 7, 8)

- 1) **Doba vzniku a užívání pečeti:** Doba vzniku prvního typáře není jistá, zhotoven byl zřejmě okolo poloviny 15. století. Druhý z typářů vznikl dle daty v opise na počátku 16. století, v užívání jej máme doložen do pol. 16. století. Třetí typář náleží k tzv. sdruženým pečetím, sdílelo jej více majitelů, v našem případě převor spolu s konventem svého kláštera. Typář vznikl ve druhé polovině 14. století, naposledy doložen je ve druhé polovině 17. století. Převorská pečeť spojená s konkrétními osobami byla obměňována častěji, typář sdružené pečeti mohl být

Obr. 7: Pečeť převora královopolských kartuziánů. 13. prosince 1546. Zdroj: Moravský zemský archiv, fond E 9 – Cisterciácky Staré Brno, sign. S 25. Foto: autorka.

¹⁹ Srov. TAMTÉŽ, s. 77-79.

užíván bez přestávky několik staletí, kontinuitu zajišťoval průběžně obnovovaný konvent. Kartuziáni za tuto dobu čelili husitským vojskům, složité hospodářské situaci, stavovským i švédským vojskům.²⁰

2) Místo: Majitelé pečeti byli představitelé kartuziánského kláštera Nejsvětější Trojice v Králově Poli u Brna. Tedy lokální působnost Brno a okolí, v širším pojetí Morava a kartuziánský řád.

3) Jednotlivec a jeho příběh:

V tomto případě není příliš co vyprávět. Známe jménem jen některé z převorů, kteří dané pečeti použili, např. Martina Beera, který stál v čele kláštera v polovině 16. století. Z jiných zdrojů je možné zjistit také jména několika dalších převorů, například Antonína, který zřejmě mohl být držitelem převorského typáře, jenž byl použit v roce 1481 a jehož otisk – pečeť – máme k dispozici. Materiály vypovídající o životě kartuziánů se ve větším počtu nedochovaly.

4) Společenská role majitele pečeti: Představitelé kartouzy v Králově Poli u Brna hráli pravděpodobně především lokální společenskou roli, kontakty mimo jejich působnost lze předpokládat v rámci řádu. Kartuziáni náleželi vždy spíše k uzavřeným řádům, které se vyhýbaly bližším kontaktům s veřejností.

5) Dobová móda: V kontextu pečeti jiných představených církevních institucí na Moravě, překvapuje u převorských typářů strohost pečeti. Čistě nápisové pečeti nebyly úplně obvyklé. Navíc se jedná o pečeti anonymní, neuvádějící v opise jméno konkrétního držitele, pouze funkci majitele pečeti. Očekávali bychom hagiografické motivy, vyobrazení patrona kláštera nebo portrétní motivy. Tomuto paradigmatu odpovídá sdružená pečeť, koncipovaná dle schématu obvyklého ve druhé polovině 14. století. Hagiografický motiv znázorňující Nejsvětější Trojici, které byl klášter zasvěcen, doplněný o prvky gotické architektury tvořící rámec pečetními motivu a doplňkovou heraldickou výzdobu odkazující k zakladateli kláštera, moravskému markraběti.

Obr. 8: Sdružená pečeť převora a konventu královopolských kartuziánů. 16. října 1667.

Zdroj: Archiv města Brna, fond Sběrka listin, mandátů a listů, inv. č. 3565. Foto: autorka.

²⁰ K dějinám kláštera viz ŽÁK, Karel. Dějiny královopolské kartouze. Nové Město na Moravě: vlastní náklad, 1929.

6) Konkrétní příklad užití pečeti: Většina písemností, u nichž se pečeti převorů či sdružená pečeť nacházely, zajišťovala majetkové záležitosti kláštera.

Co z toho všeho vyplývá?²¹ Je těžké vůbec rozluštit význam nápisu v pečetním poli. Ten je klíčem k porozumění pečeti. Jedná se vlastně o dva oddělené, přesto korespondující texty. Dominující písmena S, T, P označují majitele pečeti, kterým je Sanctissimae Trinitatis Prior. Doplnující písmena x, y odrážejí symbolicky konkrétního majitele. Jeho jméno nikde na pečeti nenalezneme. Nebyl totiž důležitý. Byl to někdo „x, y“, jehož význam spočíval jen v tom, že byl boží prozřetelností vybrán do služby v hodnosti představeného kartouzy. Žil krátký a pomíjivý život, brzy jej nahradil jiný „x, y“ ve stejné pozici. Takovéto zdůraznění nedůležitosti jednotlivce jako individua přesně reflektovalo kartuziánskou spiritualitu a jejich rozumění světu. Kartuziáni se snažili o maximální oddělení od světa, své kartouzy stavěli pokud možno ve větších vzdálenostech od lidských sídel. Klášter opouštěli jen výjimečně, také v rámci kláštera žili většinou samostatně s minimálním kontaktem se spolubratry. Mlčenlivá služba Bohu byla jejich hlavním posláním. Sdružená pečeť, ač se na první pohled neodlišuje od pečeti představených a konventů jiných řádů, doplňovala oba převorské typáře. Nejsvětější Trojici znázorňovala obrazem, doplněným o zmíněné dekorační prvky. Pečeť byla řemeslným provedením na výrazně vyšší úrovni než obě převorské, přesto však oproti nim neposkytovala žádné přidáné informace. Držela jednotné komunikační schéma. Její užívání v období tří staletí lze přičíst kvalitnímu provedení, jež nebylo třeba měnit, na druhou stranu byla bezesporu také výrazem velmi konzervativního přístupu kartuziánů a potvrzovala jejich orientaci na vnitřní život.

Závěr

Každá pečeť, ať už dochovaná v originále či jen druhotně, poskytuje komplexní svědectví o svém majiteli a době, kdy vzniklo pečetidlo, i době, kdy byla užívána. Informace, které pečeť nabízí, se nám nedávají automaticky. Jedná se o různé typy informací, uložené v několika vrstvách. Porozumění jejich sdělení vychází nejen z pečeti samotné, ale je také dílem recipienta, dnes badatele zkoumajícího pečeti. Pečeť stojí ve středu komunikačního procesu vedeného napříč věky, je spojnicí tam, kde není možné vést přímý dialog. Na rozdíl od písemných pramenů či klasických obrazů a soch dodávají pečeti specifické postavení funkce, které v minulosti plnila. V předcházejících řádcích jsme chtěli aspoň naznačit, jakým způsobem je možné k pečeti přistupovat, jaké otázky jí můžeme klást a jak poté uchopit sdělení, které nám nabízí.

²¹ Kompletní rozbor a výklad pečeti královopolské kartouzy viz KOTLÍKOVÁ [BOLOM-KOTARI], Martina. Carthusian Seals in the Early Modern Period (15th – 18th Centuries): Carthusians in Brno. In HOMZA, Martin – KUCHARSKA, Veronika – KUZMOVÁ, Stanislava – RÁCOVÁ, Nad'a (eds.). Central European Charterhouses in the Family of the Carthusian Order (Analecta Cartusiana). Levoča – Salzburg 2008, s. 197-210.

Literatura:**Monografie a sborníky:**

- BOLOM-KOTARI, Martina. Pečeti hradiských premonstrátů v pozdním středověku a raném novověku. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015.
- BORNEMANN, Hellmut. 800 Jahre Stift Klosterbruck. Geislingen – Steiges: Südmährerbund, 2000.
- ČERMÁK, Dominik Karel. Premonstráti v Čechách a na Moravě. Praha: b. n., 1877.
- FOLTÝN, Dušan. Encyklopedie moravských klášterů. Praha: Libri, 2005.
- GADAMER, Hans-Georg. Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky. Praha: Triáda 2010.
- GLEJTEK, Miroslav. Niekoľko poznámok k erbu a pečatiam olomouckého biskupa Stanislava Turza. In DOBROTKOVÁ, Marta (ed.). Studia historica Tyrnaviensia IX–X. Kroków – Trnava: Towarzystwo Słowaków w Polsce – FF Trnavské univerzity, 2010.
- GRONDIN, Jean. Úvod do hermeneutiky. Praha: Oikymenh, 1997.
- HROCH, Jaroslav. Filosofická hermeneutika v dějinách a současnosti. Brno: Masarykova univerzita, 1998.
- KOTLÍKOVÁ [BOLOM-KOTARI], Martina. Carthusian Seals in the Early Modern Period (15th – 18th Centuries): Carthusians in Brno. In HOMZA, Martin – KUCHÁRSKA, Veronika – KUZMOVÁ, Stanislava – RÁCOVÁ, Nad'a (eds.). Central European Charterhouses in the Family of the Carthusian Order (Analecta Cartusiana). Levoča – Salzburg, 2008, s. 197-210.
- KROUPA, Petr et al. Premonstrátský klášter v Louce: dějiny, umělecká výzdoba, ikonologie. Znojmo: Okresní úřad, 1997.
- OEMING, Manfred. Úvod do biblické hermeneutiky: cesty k pochopení textu. Praha: Vyšehrad, 2016.
- RICOEUR, Paul. Úkol hermeneutiky: eseje o hermeneutice. Praha: Filosofia, 2004.
- SCHOFIELD, Phillipp (ed.). Seals and their Context in the Middle Ages. Oxford and Philadelphia: Oxbow Books, 2015.
- SZONDÍ, Peter. Úvod do literární hermeneutiky: studijní vydání přednášek. Brno: Host, 2003.
- BEDOZ-REZAK, Brigitte Miriam. When Ego was Imago. Leiden – Boston: Brill, 2010.
- VÁLKA, Josef. Morava reformace, renesance a baroka. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000.
- ŽÁK, Karel. Dějiny královopolské kartouze. Nové Město na Moravě: vlastní náklad, 1929.

Studie a články v časopisech:

- BEDOZ-REZAK, Brigitte Miriam. Medieval Identity. A Sign and a Concept. In American The American Historical Review, 2000, roč. 105, č. 5, s. 1489-1533.
- ŠTĚPÁN, Jan. Typologie pečeti olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic. In Archivní časopis, 2010, roč. 60, č. 1, s. 5-27.
- PEŘINKA, František Václav. Opat Šebestián Freytag z Čepiroh. In Časopis Matice Moravské, 1900, roč. 24, s. 321-336.

Počet slov: 4 768

Počet znaků vrátane medzier: 33 080